

Передмова

Київ із давніх княжих часів був столицею української держави, у періоди бездержавності місто зберігало статус духовного та культурного центру нації.

Навесні 1917 року з розпадом Російської імперії на хвилі національної та соціальної революції українці розпочали відновлення державної самостійності, що фактично було завершено 22 січня 1918 року, коли Українська Центральна Рада своїм IV Універсалом проголосила Українську Народну Республіку «самостійною, ні від кого незалежною, вільною суверенною державою українського народу». Уже 6 березня 1918 року Центральна Рада ухвалила закон про новий державно-адміністративний поділ УНР на 32 землі, а «Київ з околицею» виділено в окрему адміністративну одиницю, тим самим закладено підстави для юридичного затвердження статусу Києва як столиці Української Народної Республіки.

У сучасному Києві багато будинків, вулиць і площ пам'ятають бурхливі події Української революції 1917–1921 років та важливі етапи державного будівництва. Перший період: березень 1917-го — квітень 1918-го, коли Українська Центральна Рада відродила державу з усіма її інституціями: парламентом, урядом і судовою владою. Другий: травень–грудень 1918 року — це час існування Української Держави гетьмана Павла Скоропадського. Третій період: грудень 1918-го — кінець 1921-го, доба Української Народної Республіки на чолі з Директорією, що її першим кілька місяців очолював Володимир Винниченко, а згодом — Симон Петлюра.

Ці та інші важливі події національного державотворення мають свої київські адреси. Чи не найважливіша з них — вул. Володимирська, 57. Тут у приміщенні колишнього Педагогічного музею працював і ухвалював доленосні рішення національний парламент — Українська Центральна Рада на чолі з Михайлом Грушевським. Саме тут ухвалено 22 січня 1918 року Четвертий Універсал, яким проголошено повну державну самостійність Української Народної Республіки, а невдовзі і першу Конституцію УНР. Будинок, де нині Національна філармонія (колишнє Купецьке зібрання) на Володимирському узвозі, у квітні 1917 року приймав Всеукраїнський національний конгрес, який виробив візію поступу України, а Оперний театр на Володимирській у січні 1919 року зустрічав у своїх стінах учасників Трудового конгресу України, що затвердив Універсал Директорії про об'єднання Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки в єдину державу, більш відомий як Акт Злуки.

Місто в той час не мало відповідної кількості урядових будинків, тому для нових органів влади й установ використовували та пристосовували вже наявні. Перший уряд, Генеральний секретаріат, зайняв приміщення готелю «Савой» на Хрещатику (будинок зруйнований у часи Другої світової війни, на його місці нині сучасна будівля Київської міської ради). Окремі міністерства розташувалися в центральній частині міста, зокрема Військове міністерство в будинку колишньої Колегії Галагана (нині тут експозиція Національного музею літератури України), а Міністерство закордонних справ — у будинку Терещенків, де тепер Картинна галерея (Терещенківська, 9). Міністерство освіти працювало в будинку колишньої Першої гімназії, нині — «жовтий» корпус Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Крім державних установ, у Києві розташовувалися або зупинялися тимчасово на квартирування українські частини гарнізону міста. На вулиці Січових стрільців

і Вознесенському узвозі були казарми Січових стрільців Євгена Коновальця, а в приміщенні нинішнього Військового інституту телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут у січні 1918 року формувався Студентський помічний курінь Січових стрільців, що здобув славу в бою під Крутами.

Київські кладовища зберігають могили (далеко не всі) учасників Української революції 1917–1921 років: на Аскольдовій могилі поховали героїв Крут, на Байковому цвинтарі збереглися поховання двох міністрів урядів УНР — Івана Стешенка й Аристарха Терниченка; є могили учасника бою під Крутами Юрія Вороного, автора перших українських грошей Георгія Нарбута та інших визначних діячів.

Укладаючи цей короткий ілюстрований довідник, автори зібрали унікальний матеріал, додаючи до зображень будинків і вулиць короткі нотатки про події, установи, редакції та видавництва, окремі приватні адреси. Для передання неповторної атмосфери революційного Києва авторські довідки доповнені оригінальними цитатами учасників подій. Усі дати в книзі подано за новим стилем.

Крокуючи Києвом, ми ходимо вулицями української історії, що бачили, як будувалася держава, парадувало українське військо, якими ходили Михайло Грушевський і Симон Петлюра, Володимир Винниченко і Євген Чикаленко. Саме їхніми зусиллями закладено фундамент незалежної та соборної України, і наше, як нащадків, завдання — зберегти пам'ять про тогочасних діячів, події та локації, з ними пов'язані.

А тепер — запрошуємо до читання. Сподіваємося, буде цікаво й пізнавально.

Академіка Ромоданова вул., 12 / 2

Будинок церковно-вчительської семінарії, зведений 1903 року за проектом архітектора Євгена Єрмакова. На початку ХХ ст. у ньому розташовувалася церковно-вчительська семінарія, першим директором якої був протоіерей Василь Липківський. У часи Української революції в цьому будинку працювали видатні українські композитори та хорові диригенти, творці українських хорів Микола Леонтович і Кирило Стеценко. На будинку розміщено меморіальну дошку на честь Миколи Леонтовича, що створена за проектом скульпторки Валентини Шевченко та відкрита 15 жовтня 1965 року. Нині — Національна академія державного управління при Президентові України.

«1-го січня 1919-го року на святі 25-літнього ювілею М. Вороного С. В. Петлюра, здоровкаючись зі мною, сказав: „Олександр Антонівчу! Заберіть з собою Стеценка і приходьте до мене завтра – єсть важні справи“. Другого дня я сказав про це Стеценкові, який не з великою приємністю вислухав таку новину від мене. Приходька тоді не було в Києві, він поїхав щось там організувати до Кам'янця, тож до Петлюри пішли ми два. На авдієнції Петлюра, звертаючись до мене, сказав: „За тиждень щоб була зорганізована для закордонної подорожі Капела, а то, – добавив сміючись, – розстріляю!“».

Олександр Кошиць.

«Українська Республіканська Капела:
книга оцту і жовчі. Щоденник»

Андрієвський узвіз, 20

У цьому будинку мешкав Павло Зайцев (1886–1965) — відомий український громадсько-культурний і державний діяч, літературознавець, педагог. 1917 року він був членом Української Центральної Ради від Харківської губернії, начальником канцелярії Генерального секретарства освіти, членом Центрального комітету охорони пам'яток старовини та мистецтва в Україні, викладачем Українського народного університету. 1918-го Зайцев був директором департаменту загальних справ Міністерства народної освіти та мистецтв Української Держави, викладачем Другої української гімназії імені Кирило-Мефодіївського братства. У 1920 році він очолював культурно-освітній відділ Армії УНР. Павло Зайцев відомий передусім як автор другої після Олександра Конониського ґрунтовної біографії Тараса Шевченка та редактор 16-томного зібрання Шевченкових творів у Варшаві в 1930-х.

«У лютому 1921 року я відвідав його [Лотоцького] там [у Відні], коли він із цілою родиною тулився у двох маленьких кімнатах і мимоволі був заклопотаний питанням дальшого існування. <...> Найбільше він тоді цікавився київським життям 1919–1920 рр. <...> — нашою культурною й підпільною політичною діяльністю під більшовиками, в якій мені доводилося грати не останню роль. <...> Коли я оповів йому про те, як ми, „ордо дякорум вагабундорум“, в інтимному товаристві святкували 50-річчя життя С. Єфремова, піднісши йому почесний диплом „доктора шляхології“, Лотоцький сміявся до сліз. Я змушений був вичерпати майже весь свій репертуар оповідача: переповісти всі „сценки“ із советської дійсності і взагалі з київського життя тих часів. А потім це вже увійшло у звичай під час різних